БОЖЕВІЛЬНИЙ.

оповіданє

В. Кравченка.

Присьвячую другови моєму

МАРТИНОВІ КОРЧИНСЬКОМУ.

По над річкою Ниркою, на невеличких бугриках у ряд простягло ся кілька сїл, а ось деревня Гнучки розташувалась на самій низинї...

Відсторонь від деревнї — панський двір... він займає десятин зо три. Коли йти до двора, то с початку буде велика брама, за нею лїворуч у дворі стоятимуть — тік, стодола, волівня та все инче господарство... Праворуч — деревляний дім — це панське мешкання... Уряд з ним — невеличка валькована лазня; за домом — великий сад, обведений частоколом і в два ряди обсажений високими тополями... У садку скрізь містки через ті канавки, які покопані на сток води в сажалку.

Стать спиною до хати, а дивитись у сад на схід сонця, то сажалка праворуч і ввесь поверх води в нїй заплив ряскою... На сажалцї хлюпочеть ся сила гусий, качок... Курінь посеред саду, а далї просто перед очима глядача — капличка, лїворуч — два гамаки почеплені на тополях... І там-же зараз на палях — гойдалка висока...

За частоколом від гамаків, межи низьких замочених берегів — тоненькою змійкою вєть ся Нирка... Далї по річцї — села великі, а на боки від них — безкраї лани та де-не-де поодинокі дерева — колишнього лїса зостанки...

Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як я скінчив ґімназию, то зараз же приїхав до Гнучок, щоб у літку спочить у свого приятеля д. Коробая, управителя сього майна.

Дїдичі ожили у столиці, управитель займав панський будинок.

Літо. Учора був дощ, а сьогодня небо чисте — блакітне... Веселе сонце навкруги царствує!... По обідї я лежу в гамацї: сторож Панхвило з кошиком у руках, згинцї, ледаченько по між деревами посовуєть ся до мене.

Старий поставив кошика, вийняв з-за пазухи пару яблок, подав менї.

— Прошу пана, їжте.

— Спасибі, кажу, дїдусю.

— Нема за що. Богу дякуйте, — відказав старий, відійшов відсторонь, спер ся на ціпка, чухаєть ся у комірі.

— А, прошу пана, тяжко тут, — забалакує сторож...

Його тонкий, високий кістяк нагнув ся до землї... На голові біле, рідке волося і голе бабяче обличча у моршках... Широкі губи позавертались до зубів... Помутнїлі каправі очи...

— Чого-ж вам тяжко? — питаю.

— За злодіяками треба дивитись...

— Тут-же великий паркан, — кажу.

— Е, двірські слуги не дадуть дихать — найгірше тягнуть.. Та ще садок нїчого, а от за божевільним трудно доглянуть...

— Який божевільний? — дивуюсь.

— А Василь, син дїдича. Він хоч і буває тільки на молодику сердитий, а все-ж і в инчі часи може щось викинуть.

— А чого-ж він на молодику сердить ся?

— Хто його знає? Тодї він усе кричить і згадує якусь свою неньку Вкраїну, котру збираєть ся боронить від своєї жінки — ворога тїєї Вкраїни...

— А сеї ночи теж була морока — телицю вигнав із садка, — додав старий помовчавши. — Е, прошу пана, менї завжди добре буває у панів... От торік я був за сторожа у садку — там нас було аж три чоловіки... Я сам брав півпята рубля на місяць. Зараз прийде оце пан; а в нього там своя гуральня; то він горілки менї й дасть... А я як напю ся, то зараз усе чисто забуду, що знав, а ті Жиди, котрі наймали садка, кажуть до пана: — „На що нам цей пяний?“ — То він їм і каже: — „Ви менї не руште цего чоловіка — він такий, що від нього нїчого не сховаєть ся“... —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

От який я!... — А що, бачте, а ви думали, що дїд так собі?... — Я такий, що все побачу... Навіть рябу телицю, прошу пана, вигнав сеї ночи з садка... От як я служу!...

— Пане, пане, назад! — кричала білизниця коло сажалки.

Дїд раптом шастнув ся на крик... А там, у сажалцї, по шию у водї сидїла чоловіча постать. Вона була у простій селянській одежі і довгими рукавами з сорочки ляпала по водї!... Качки, гуси — з криком незадоволення розбігались...

— Пане, зараз менї на берег! — сердито гукав дїд і разом же манив того до себе; а слабий Василь, нї на кого не звертаючи жадної уваги, робив своє дїло.

Старий розібрав ся, полїз у сажалку.

Божевільний не давав ся....

Підняв ся великий галас....

Вийшов управитель, котрий звернувсь до слабого:

— Василю, як тобі не сором отсе чинити?.. Ти — найкращий син Україні, що скаже про тебе ненька твоя!?...

Слабий скинув на Коробая помутнїлий погляд, далї опустивши у низ голову, засоромляний стояв у водї не двигаючись...

— „Бобрику", чого стоїш насупляний? Твої дїти-Вкраїнцї до тебе приїхали! — гукнув управитель.

— Де дїти?! — у мент стрепенув ся слабий і, брюхаючи по болоту ногами, вийшов на берег... Його полотняні, селянського крою штани і біла вишита сорочка з червоною биндою були заболочені.

— Прошу пана, я тільки на хвилину й відвернув ся, тай то до садка, — оправдовуєть ся Панхвило.

— Де, де дїти?! — несамовито бігав Василь, нишпорячи поміж деревами...

— Ти засидївсь у водї, а вони ждали, ждали тай жданики поїли, — тебе не діждавшись поїхали, — каже Коробай...

— До такого батька як я, дїти нїколи, нїколи не приїдуть, бо цей батько при них сам одцурав ся рідньої мови!... — І божевільний каменем упав на траву, — істерічно ридає!...

Його гирява голова і руде, з довгими підвусниками облича, у купі з налиплим болотом на ньому — ще більше жалю додавали....

Усїм було тяжко дивитись!...

— Дїду, поведїть його до хати, скажїть клюшницї, щоб дала чисту білизну, а ви передїньте його.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Слабий тим часом, забувши про дїти, стояв проти сонця, націляв ся мокрим рукавом сорочки забить коника на травцї.

Сторож, убравшись, мовчки взяв Василя за руку, хотїв його вести. Той обернув ся до сторожа, вилупив свої великі очи з довгими білими віями під чорними бровами і нервово дріжачи, прошипів:

Т-с-с-с!...

Старий без жадної уваги на це потягнув за собою слабого і вони в двох подибали на подвіря.

— З чого-ж він заслаб? — здивовано спитавсь я у Коробая тодї, як ми з ним самі собі пішли блукать по стежках садка.

— Спитайте мене, а я вас... Він був мій товариш, разом у ґімназиї вчились, разом і університета скінчили... Нас було 14 чоловіка — Вкраїнців; ми всї разом товаришували і аж до тридцяти лїт парубкували. Наша ідея звичайно, була — любить Україну, її нарід з усїм його гарним і всїм, що було похибного в цьому людові... Василь, звичайно, як і всї ми, — отже його народолюбство було якесь особливіше від нашого... Всї ми наче й однаково вірили у нашу ідею, однак — з нас кожен у серцю почував себе перед Васильом винуватим — наче наше кохання до Вкраїни було не повне, а його — у щерть — та ще й з верхом!... У відносинах проміж себе усї ми були рівні, проте кожен з нас у душі почував, що тут зверхник — Василь, через те спочатку в жарт, а далї й справдї усї ми величали його „сполучником молодої української громади, котрий і пробив їй браму до старої громади“... Стара складалась із старих українських письменників, вона трималась зовсїм окремо, ховаючись від усього сьвіту... смакувала собою... У всяких громадках коли зверхник, то він якось властиво пригнїчує душі підвладників, а ми слухали свого „Бобрика“, як звали у громадї Василя, і з того у серцю кожного з нас — легко бувало!... Що разу, як хтось спитає у мене про „Бобрика“, що мов за один він? — я по щирости розповідаю про нього все, що знав гарного, а скінчилась мова моя — учуваю: мало сказано, ще-б треба!... Перш усього це була якась незвичайно демократична натура, — не розбираючи, з першого здибання він знайомив ся з паном, з Жидом, з мужиком... Усї його нові знайомі відразу ставали його великими приятелями. У нього йшло листування по цїлому сьвіту з людьми ріжницьких напрямів — йому писали, — кожному з них він у мент відписував. Про нас, своїх громадян,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Бобрик“ дбав так, щоб життя кожного з нас було найкращим — остатню свою сорочку віддавав приятельові. Яко справедливий поет — Василь не знав ціни у грошах і не дбав про себе... Я не любив його у рідкі хвилини його насупленого мовчання... Він ніколи гигикать не вмів, а захоплююче, щиро сьміяв ся!... за ним і ми не вгавали!...

— Всї ми 14 чоловіка змовились і подружились у один рік... Кожен з нас шукав собі за подружя, як здавалось йому, рівню — інтелїґентку-Вкраїнку; тільки дивно — жаден з нас не знайшов жінки-Вкраїнки, через те й життя наше склалось нїкчемно... Васильове-ж і зовсїм вийшло не смашним... Його жінка була проста селянка, що змалку наша громадка взяла її сироту з села і виховувала своїм коштом — викеровувала на вчительку, сподіваючись, що коли ми матимемо кілька таких учительок — вони найбільше зможуть привить селянину ідею його національного самопізнання. Беручись зі своєю Прісьою Василь не раз погордо вигукував до нас:

„Панове, у старовину найкращі жінки були Нїмкені-Ґерманки, за своїми чоловіками вони йшли на війну, підохочували їх; далї — по вашому — у сучасні хвилини нема щиріщої патріотки, як жінка Поляка. Ви кажете, що нашу вкраїнську жінку Бог сотворив із собачого хвоста, що вона доти патріотка, поки їй треба обдурить жениха, щоб побрати ся з ним?... Пани попідгнивали — наше щастя у простому людови — звідти ми повинні виховувать собі жінок!... Пріся мала бути ідейною вчителькою, а замість того вона стане моїм подружям. Мати дїтям потрібна перше за вчительку!“...

— По його весїлї я не стежив за ним і аж чотири роки не бачив його... Знаю, він працював і де-що записував... Далї, він попав у вязницю, а його дружина з переляку кілька скринь його ріжницьких паперів спалила... У попелї я одшукав потім тільки клаптики маленької книжочки.

Я попросив Коробая, щоб він дав менї прочитать ті папери. Він не відмагав ся.

Йдучи до хати за паперами, управитель сказав:

— Тепер його дружина, одержуючи від його батьків пенсію, з чотирма дїтьми мешкає у містї Торчинї.

Подаючи-ж папірки, мій приятель додав:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Оцї клаптики я тримаю на згадку про колишню приємну минулість... Більше часу я ношу їх при собі...

Лист, у котрий папірцї були завинуті, засмальцював ся і порудїв, а на загибах попротирав ся.

Не розгортаючи, я поклав паку собі в кишеню і мерщій вийшов у садок...

Опинившись коло гамаків, я лїг у один із них і менї видно, як управительові дїтки з боною бавлять ся на гойдалцї; а он за капличкою, на татарському вїллї, котре по маківках з легенька гойдає вітрець, лежить божевільний. Він був уже в такому-ж убраннї, як і недавно хлюпостав ся у водї, тільки теперішня одежа на ньому була чистенька. Васильове лице, обернуте до сонця, було накрите великим соломяним брильом. Очевидячи він спав.

Під впливом недавнього рейваху коло сажалки старий Панхвило відсторонь попасав слабого.

Роздивляючись на папірцї, я сумував над тим, що хоч і були вони колись занотовані, проте вуглики в них були попідсмалювані, багато листків повириваних, а від декотрих висїли клаптики, хоч початок очевидяче був цїлий.

Я поперечитував усе те що було можна.

Початок був тахий:

„Мій тато був з Українців — полковник. Він тільки й жив думками про військо. Мама — на пів Вірменка, на пів Українка... Вона завжди крутила татом.

„Ця нервова людина, у котрої невгаваючи болїла печінка та блукали нирки, була незадоволеною з цїлого сьвіта!... Коли котрась із моїх сестер, а її тепер уже зістарілих дочок, щось скаже на людях, то мама враз почервоніє і поправляє доню... Не так дочка руки склала, опять мама гнівається ся на свою лялю!...

„Я був найстаршим. Дома звали мене „Сїркою“. Батьки змалку обертались зо мною суворо: досить було мамунї косо глянуть на „Сїрку“, як тато зі злістю дубасив мене.

„Найгірш діставалось менї за те, що бувши панською дитиною, я поводив ся з селянами; за те, що ненавидїв мішану міщанську мову, а любив чисту вкраїнську...

„Навіть у ті часи, як уже був я жонатим, то не сьмів до батьків озватись українським листом, бо тато не стануть читать

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

такого листа... Я-ж ніяк не міг повернуть себе на їхній лад — на злість по багато часу мовчав!... Тодї батьки нарікають на мене, яко на „Сїрку!“... Часом переможу себе, напишу до них лист по росийському, а при кінцї й підпущу: тяжко, кажу, менї писати до вас, я-ж знаю, що ми Українцї, а ви заставляєте мене на свій лад перекидатись!...

„А бодай би такий син запав ся, — плаче мати — бодай би очи мої нїколи не бачили його!... У мене не може бути сина „хахла“, це печаль моя!

„Змалку, учувши таке од матері, я душею ввижаю, що це й справдї не моя мати... Моя мати не повинна дбать про манїрність... Моя мати любить опріч тата, сестер, братів — ще й мене — Василька, а не „Сїрку“, бо „Сїрка“, це щось образливе, уїдливе бути повинно!... Моя мати без гидоти дивить ся на селян, — вона поруч із ними жне у полї, варить для них кулїш, сїдає з ними вечерять... У неї нема „хахла“, а є люди, а з них найкращий, найближший — я — Василько, котрий поруч із мамою працює на цей нарід!

„Мій тато, дивлячись на те, що мої погляди десь не по його керують, з четвертої кляси не дав менї копійки на прожиття, бо правда, й менчі в нього дїти підростали... Змалку я мусїв страшенно працювать і це менї не вадило. Учив ся не погано.

„Опріч батьків, не любило мене й ґімназичне начальство. Досить було того, щоб наш малесенький інспектор, котрий мав задерту як у коника головку, здибав мене, як від разу зжолоблював ся, тупав ногами і зі злістю кричав: „Бунтівник, на дві гонинї в карцер“!... Коли я огризнусь, він раптом збирав ся витурить мене з ґімназиї...

„Нарештї — я таки вдержавсь... А скінчивши ґімназию та унїверсітета першим — я мав бути професором... Але це звичайне „благоденствіє“ усе моє нутро перевертало!... Замість усього — я сїм лїт учителював на селї“...

По двох цїлих листках на клаптиках папірців можна було вичитать:

„Молодість тим приємна, що вона без ідеалів жить не може“.

„Молодий менше дбає про себе“...

На других клаптиках було таке:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Одружившись, люде справляють медовий місяць. Менї теж доводить ся справляти його, бо куди-б я не повернув ся, то жадної хвилини сам собі не можу побути. За мною стежить моє милеє подружя!...

А то ще й так:

„Цїлуватись менї остогидило...

„Люди добрі, бороніть мою волю!“...

Далї, очевидяче, було зовсїм багато видерто, і вже потім починалось і довгенько без перериву тягнулось отак:

„1888 року, 5 вересня. М. Гончариха.

„На сьвяткування цього чвертьвікового ювилею нашого старенького артиста Нагнибіди, який сьогодня відбував ся, з'їхалась сила народу...

„У тій кімнатї, де по обідї збились усї гостї, усякі меблї стоять рейвахом...

„Я думаю, Тарасове погруддя, що стояло у кутку на фортепянї, за тим так похнюпилось, що в цього дїдуся на голові вже занадто важка шапка...

„Далї — чомусь я не міг відвести свого погляду від рудого Франкового поличя.

„Цей поет дуже цїкавий своїм вугластим чолом!...

„За сизим тютюновим димом трудно дихать тому з гостий, хто не курить...

„З духоти квітки листя попустились до низу...

„Схиляючись на вечер, сутенїє на дворі туманний день вересня.

„Сьвітла ще тим часом не дають...

„Поодинокі гуртки гостий помалу перестають грать у карти, прилучаючись до других, а всї разом — мов жуки гудуть, ведучи приватні розмови...

„Я мимоволї прислухаюсь до цього галасу і бачу, що більша частина з цїх людей уважають ся так званими „сьвідомими Українцями“, які лїчуть себе належними до „старих“ або й до „нових“ громадян... Ще є тут не мало й „земляків“...

„Найбільше мій мізок свердлить таке питання: „Землячо́к“ сам собі цїну знає, він не образить ся тим, що коли часом назвеш його: „Чоловік по під тином“, або „людина з хвостиком“, а от мене цїкавлять усї „сьвідомі Українцї“. Невже кожен з них може боронить селянина від загибу?“...

Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„І погляд мій упав на одного з тутешніх гостий — аблаката Петренка:

„Обережний як лис, а мудрий — мов змій", багато де-хто каже про цього дїдуся.

„Людина, яка в протязї багатьох лїт лїчилась головою вкраїнського товариства.

„У цю хвилину, після сьогодняшніх менинних промов, дїдусь знесилений сидить так, що крісляча стїнка у нього з лївого боку... Лікті немошніх рук сперлись на тій стїнцї, а пальцї — у сивій кучмі довгого прямого волосся... Довгі вії на очи спустились... Права штанина задерлась у гору... халяві нема на чому триматись, вона просилась до долу...

„Старі громадяне від нас відвертались, а він — кожного з нас голубив — живою водою поїв.

„Батьку наш рідний, хто тебе в нас замінить?!"...

— Хто ця білява, вродлива панї, що ввесь час непорушно струмочком сидить та тільки навкруги поведе своїми чорними, втомляними очима? — спитавсь „сьвідомий Українець", лїкарь Супруненко у високого кремезного „землячка" статистика Сагуна.

— Чув, що її величають „жінка свого чоловіка", котрого вона змушує говорить до неї тільки по вкраїнськи, — відказав той.

— А може він її чоловік? — жартує їхній сусїд, другий велетень Цибуля, який росповсюджує про свою належність до соціял-демократичної партії.

„Землячок" більше подавсь до стїни, роспросторює свою невеличку чорненьку борідку, робить незалежну постать, боячись, щоб соціял-демократ не дуже то близько тримав ся до нього і щоб розмови не підслухала білява.

— А ця жінка, що не відстає від свого чоловіка, здаєть ся-ж кацапка, що вона тут знайде? — довідуєть ся Цибуля далї.

— Ця панї так говорить: „Українок покацапилось безлїч — хай одна я поукраїнюсь — не багато стеряють на цьому кацапи", відказав йому маленький вусань із блакітними очима і обличем „Сьвятослава".

— Це жінка, яка сама зробила кілька перекладів на українську мову і навіть дїти її вміють говорити по вкраїнськи, — додав низенький старий посередник, вусань, що стояв коло вхідніх дверий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„У хатї зовсїм потемнїло... Подали сьвітло.

„У кутку біля фортепяну присадкуватий товстий, косоокий Погребнюк, лївою пучкою поправляючи у себе на носї білі окуляри у золотїй оправі, вів таку промову до свого гуртка:

— Тепер, казав він, є багато наших Українців на Амурі, варто би туди пустить книжечки писані нашою мовою.

„У хатї на хвилину затихло.

„Коло вікна джижчала муха...

„Усї позиркнули туди, — там сидїв засоромляний дїдусь з маленьким зморщеним обличєм і сивенькими підстриженими вусами. Це господарь — Нагнибіда, який отсе дуже позїхав, бажаючи по обідї заснуть, а тут з нудоти піймав муху, відірвав їй одно крильце, з другим пустив комаху на вікно — вона жалісно гудїла!...

„Де-хто усьміхнув ся і кожен знову обернувсь до свого гуртка.

„Окремо на кону перед жіноцькою купкою стояла висока кучерява, підстрижена жіноцька постать, з повним круглим обличєм. Тримаючи у руках клаптик папірця, вона тихенько говорила до своїх слухачок:

— Я так гадаю - ми, жінки нїчого не стеряли-б на тому, як-би, злучившись у свою окрему громадку, дали до складки хоч по три карбованцї і на ті гроші хоч-би склали кілька бібліотечок з таких книжечок, як от „про комах“, „про користні звірята“, „розмова про сухоти на рогатій худобі“, „про сїльське хазяйство“... Ті книжечки можна було-б розіслати по селах.

— Без урядового дозволу розсилать бібліотек не можна, — пробубонїв з сїней якись „чоловік по під тином“.

— Закордонцї їздять до нас, щоб дружитись: ви кучеряві і ця панна кучерява — варто було-б вас з нею обкрутить, — штовхаючи високого, вродливого закордонця Черненка промовив молоденький, вертливий судовик Вандрівський.

— Годї, наші закордонцї добре пообпікались на ваших жінках, — відмовив Черненко.

— Я-б одружив ся тільки з такою, яка за мою ідею в огонь і в воду стрибнула-б, — нїби про себе сказав другий закордонець, молоденький ентузіяст, публїцист Хоменко, — і він разом нер-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вово прислухаєть ся до записування у свої папірки течії всїх сьогодняшнїх балачок.

„Помалу окремі гуртки злучались у більші, а нарештї картярі зовсїм перестали грать, розмова ставала загальною.

— Я мешкаю на межі трьох ґубернїй і постерегаю, що селянин завжди соромить ся, коли пан забалакає до нього селянською мовою, — казав довготелесний, сухорлявий дїдич з червоним жіноцьким обличєм.

„Маленький білявий нотарь заперечно помотав головою і сказав:

— А про те селяне люблять малюнки з свого життя...

— Панове, я хтїв би знати, чи можна менї тут говорити по щирости? — звернувсь до громади другий дїдич з довгим лисим чолом і двома личаними віхтями замісь вусів.

— „Як-же, як-же, — відгукнув ся де-хто, обводячи очима по хатї.

— Чи не можна-б і по других місцях робить те саме, що ми робили, — от у нас громадським коштом поховано Українця, а роковини Тараса празнували з оголошеннєм у нашій часописї.

— А в нас для селян видають ся вистави! — хтось другий вигукує з гурту.

— Добре...

— Добре, — озвав ся де-хто.

„На всю кімнату пішов гомін — суперечка!... Де-хто здержує крикливих.

— Панове, ми написали і видали за кордоном пару книжечок під назвою: „Дїд Прокіп та баба Мотря“, їх варто буловикупить, озвавсь Цибуля до громади.

„Усї мовчали.

— Я, коли добродїям відомо, належу до реалїстичної партії.

— Ми, звичайно, повинні поважать усякі людські погляди, чи так я кажу? — перепитавсь соціял-демократ у слухачів.

— Так, так, — поважно хита головою Млиновецький дїдич, пильно приглядаючись крізь вікно у темряву ночі.

„У цей мент десь у сусїдїній хатї щось нервово задзвонило!...

„Усї прислухались!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Цибуля, забувши про закордонне видання, підбіг до Вандрівського, котрий, збираючи зразки з публїциста-закордонця, і собі дещо записував на згадку, і спитавсь у того дріжачи:

— У ваших паперах є прізвиська?...

Судовик, не розбираючи про що власне у нього питають, вибухнув:

— У мене все хрести, самі хрести...

„Цибуля скинув на Вандрівського такий погляд, як на хрестопродавця.

„Той зовсїм засоромивсь і тут-же подер свою писанину на маленькі клаптики і кинув їх на комин.

— Дивись, як коло білявої смалить халявки друга краса України, письменник Шерпа, — буркнув Сагун до Погребнюка.

— Бо радий, що його жінка звідси далеко, — пробубонїв той заздрісно.

— А ви з царських? — погордо звернувсь соціял-демократ до молоденького військового лїкаря тодї, як заспокоївсь, що нема труса, бо сам він тільки що вийшов з вязницї.

„Лїкарь був з блискучими ґудзами і в нараменниках.

— „А царський, — відказав той здивовано.

— „То як же, чи пристає громада до того, щоб тут-же скластись і викупить наші книжки зза кордону? — знов сьміливо обернувсь Цибуля до громади.

„І знов тиша!...

— Так як-же? — допевняєть ся настирливий.

— Нїчого не буде — на це нам шкода гроший, бо воно псує усю нашу справу, — сказав вусань з дверий.

„Боїте ся, бо ви тільки „філи“, — шпигонув Цибуля.

— Не боїмо ся, а добиваючись хоч якої небудь полегкості нашій рідній справі, ми як найдалї повинні відвертатись від соціял-демократів... Адже в нас тільки й було втїхи тієї, що зза кордону до нас пускали одну часопись, а хто-ж, як не цї самі всякі реалїстичні та революцийні партії, прикриваючись українством, псують усю нашу справу... Та за це одно я-б жадного чоловіка з реалїстичної партії до себе на поріг не пустив!...

— Ми повинні йти на компроміси, — здержує вусаня один із старих громадян.

— Усї „філи“ — труси! — нервово промовив Цибуля і погляд його спинив ся на Вандрівському.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„А ця мололода, щира душа, не вважаючи на недавню свою образу з папірцями і навіть на те, що сьміяв ся з соціял-демократів, а скрізь оголошував про свою належність до „мало громадської“ партії, зараз постеріг те, що лежачого не бють, і він задирякувато вихопився:

— Як-же „філам“ не любить селян, коли по селах вишневі садки, а в них соловейки співають,

„А Галя, обнявшись з козаком миленьким,
„Гуляє, заплаче тай знову сьміть ся!“...

„Малий стояв, дріжачи звів на мене свій погляд, наче на далї просив мого дозволу...

„Я вмисне ще який час мовчу і вже почуваю — моя черга підходить...

„Цибуля трошки підправивсь і разом же вважаючи себе поетом, забув про власну справу, оборонює, як йому здало ся, нїби ображену нашу „мало-громадську“ ідею, за тим він очима подякував Вандрівського і патетично промовив:

— „Старі“ очи видеруть тому, хто попробував би їх розувірить у тому, що тепер по наших селах вишневих садків нема де садить, соловейки-ж у нас ва Вкраїнї вже мало співають — їх сотнями ловлють, до Тули везуть, а ті, що лишились, у Курськ полетїли!... А Галю не обіймає козак — її дурить „Притика“ — москаль!...

— Ви „філи“ — самі страхополохи — нас молодих громадян боїте ся! — не дождавшись мого дозволу, іскряво вигукує Вандрівський.

— Люди добрі, це — сварка, — блимнуши очима, тихенько промовив дїдусь.

„Тиша велика настала!...

„Сам я уже ввесь тремтю і мов баский кінь, що чує трубні згуки до зброї, жадаю сказати цим людям і від себе з пару слів:

— Панове, — кажу, — дозвольте...

„Простягаю у перід руку і почуваю — я дихать не можу!...

— Слухаєм...

— Слухаєм, — відгукнулись усї...

„Кров у висках билась... Зі своїх сучаснїх слухачів я нїкого не бачив!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Вчувалось тільки те, що власне моє „я“ десь звідси далеко подїлось... У мінї сидить дух якогось борця за ідею!...

„Піднявшись, я учував тишу страшенну!... якось мимоволї мотнувши рукою, -- бачу наелєктризувались усї!...

— Панове, кажу, це в нас той з'їзд, який шанує чвертьвіковий ювилей нашого знаменитого артиста Нагнибіди. Сам я вперше з роду бачу за один раз таке чимале зібрання, де-б більшість з інтелїґентних людий лїчила себе „сьвідомими Українцями“, і от за тим то цю збірку я назвав би „загальними українськими зборами“.

— Звертаю увагу на слова „загальні збори“ і разом спитаюсь: у чому-ж тут наша „загальність“? Хиба в тому, що більшість нашого брата що хвилини ладна по кутках ховатись, боячись благоденствіє своє порушить.

— Стара річ, що загальність — людськість виробляєть ся з окремих людців, а тут окремі людці — „з хвостиками“...

— Я думаю, що у нас Українців є щось орґанїчне таке погане, що досї воно нїяк не давало нам виробити людськости, бо перш усього кожен з нас сам із себе робить свою окрему, незалежну від других партію, а друге — коли-б тільки хтось з наших-же громадян трошки думав не по нашому — з тим ми посваримось!... За прикладами не будемо ходить, ви їх бачили... І от, через цю то сварку ми нїколи нїчого не доводили до кінця, і доки вона межи нами панувати-ме, доти людий з нас не буде!...

— Далї, сьогодня-ж ненароком довелось менї тут почути, як люди радїють з того, що подружя балакало про між себе своєю рідньою мовою. Якою-ж другою мовою, як не рідньою, свої близькі повинні розмовлять проміж себе? І як після цього селянин не буде соромити ся, коли пан забалакає до нього селянською мовою?...

— Ми ще чули, що старих наших громадян тут обзивали „філами“, з цього слова стараючись виробити сварливість.

— Справдї-ж, наші старенькі батьки хоч і не дбали про розвиток селянина, його національного самопізнання, а про те вони хоч для власної втїхи любили нарід, цїкавились етноґрафією, а це все-ж таки знайомило їх з селянином. Тим часом ми з вами тепер опріч таких абстракційних слів, як „ми Українці“ не знаєм, що-ж по цїх словах далї?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Як бачте, батьки хоч і не вчили нарід, та за те любили його, ми-ж з вами не любимо і не знаємо селянина, і Боже, як далеко від нас думка про його розвиток!...

— „Я не хочу сказать, що любити нарід, значить обіймати ся з ним. Ми хочемо не обіймання, ні братання з селянином — цього ми не зможемо дати йому, бо сам по собі наш простий нарід не єсть щось небудь ідеального, навпаки — він трошки скупенький і ледаченький.

— Тим часом на цей раз залишимо балачку про характеристику селянина, а замість того я хочу звернуть вашу увагу на те, що коли який небудь нарід хоче жить, яко нарід, то це може бути тільки в тому разї, коли у кожної людини з цього народу вироблене зрозуміле національне самопізнання. Я міг би указать на такий приклад повного розвою націоналїзму: зачепіть одного Жида, за ним побіжить уся його громада!...

— Межи Славянами нема вищого розвою націоналїзму, як у Поляків, і навпаки, у нашого селянина самопізнання коли й виявляєть ся часами, то хиба тільки інстиктовне, зрозумілого-ж зовсїм не має!...

— Щоб виробить нам своє зрозуміле загальне самопізнання, то перш усього треба знати, що час плятонїчних балачок минув ся, а треба реальної працї тай працї!.. Іще треба, щоб більшість тих самих інтелїґентів, які вважають себе „сьвідомими Українцями“ не мали-б селянина „судрою“, а себе „браміном“, бо „судра“ ненавидить „браміна“...

— Далї, ті самі інтелїґенти повинні національне самопізнання, якого вони домагають ся від селянина, найперш усього розворушить у самих собі, у свого подружя, у дїтий, у брата, сестри, у родини, а тодї вже можна засипать провалля межи своїм „родом“ і своїм „народом“.

— А приступатись до всього цього треба було-б без жадних „компромісів“ зі своєю совістю, бо „компроміс“, це — „хвостик“ у людини, котрим вона на всї боки виляє.

— Компроміс не дає розвою талантам і убиває розум!...

— Коли „компроміс“, тодї — геть енерґія, безвілля панує!...

— Замість усяких „компромісів“, усї ми міцно стиснїмось до купи і дружно почнем працювать: одні гроші давайте до складки, купуйте книжки, другі — давайте вистави, третї — єднайтесь з на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

родом — кожен робіть хто що може, а найбільше ваги у цій праці сьвятій я даю жінці, за тим у цей мент я жадаю крикнуть:

„Інтеліґентко, жінко-Вкраїнко, пробудись!...

— Коли у кожному селї одному, двом розумним мужикам з'умієте привить ідею націоналїзму, ростолкуєте їм — „хто вони, чиї дїти“ то це вже, будьте певні, іскра жевріє, бо хто приглядавсь до гуртової психольоґії, той добре знає, що не мир вершить дїлами, а верховодники!...

— За верховодниками якась невидима сила тягне громадський дух!...

— Умер Христос і за ним сила велика людий на хрестах повмирала'... Людий тих немає, а віра Христова і досї нам сяє!“...

„Я скінчив, а в хатї який час тиша таж сама стояла, як і спочатку, про те душа моя ловить, що дехто з моїх слухачів подихає на мене вороже...

„Наче у відповідь на це дихання один із „земляків“ буркнув собі в бороду:

— Не можна-ж усякому за свою ідею вмирати.

„Ще-б тільки хвилинка і клекіт, великий тут міг би здійнятись!...

— Більше нї слова! — нервово скрикнув Петренко і росплющив свої очи.

„Далї дїдусь устав із свого крісла, енерґічно продибав через кімнату, наближивсь до мене і стоячи у пів заворота до ради, ласкаво промовив:

— Стара громада зробила те, що було в її силах, а тепер, брати мої, про нашу громаду судїть по менї: до чого я?... Хутко я вмерти повинен“...

„Потому, переводячи свій погляд на мене, Петренко величньо сказав:

— Ось де ваш батько!“...

„І дїдусь, ковтаючи сльози, міцно притиснув мене до своїх гарячих грудий!“...

У папірчиках знову було видерто, а далї — рік не визначений, а тільки на клаптику висїло:

„Я домагаюсь про вироблення людськости у селянина, а моя власна дружина, надія всього мого життя — мене убиває“.

І знов видерто.

А тут уже...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Не дурна, а я почуваю, що коли взять до порівнаня жінку з чоловіком, то до повної ваги у неї не стає восьмої части проти нього“...

Ще трохи далї було:

„Вона зовсїм не слухає мене — їй моя ідея здаєть ся незрозумілою...

„Вона хоче панства: от, як би, каже, у нас був такий кінь, як у попа“.

„Вона байдуже собі це сказала, а мій дух обурив ся, я на ввесь сьвіт жадаю кричать словами друга мого — Виталя:

„Інтелїґентко, мати Вкраїнко,
Де ти оце забарилась?!...
Чи-ж ти це чуєш — плаче дитинка,
Кличе до себе — аж квилить!...

Цить, моє любе, годї квилити —
Мати тебе не почує —
Панї-Вкраїнка вміє вродити,
Проста-ж тебе нагодує...

І вовченя має матїрь вовчиху,
Що його вити навчає,
Панська-ж вкраїнська бідна дитина,
Неньки Вкраїнки не має...

Хто тобі скаже, що ти Вкраїнець,
Що ти — син сво́го народу,
Що на Вкраїнї ти не чужинець,
Не листок зсохлого глоду?...

Хто тебе мови, рідного слова
Вивчить, дитину маленьку?
Цить бо, кохане, нянька-Вкраїнка
Хай тобі буде за неньку...

Інтелїґентко, жінко Вкраїнко,
Де ти? Озвись, моя любко,
Тільки тобі йно душу віддам я,
Тільки тобі йно, голубко!...

Дай же до працї спільної руку,
На визвіл рідного люду...
Тортури люті, несьвітську муку
Я тодї все перебуду...

Тихо та глухо — не чуть нїчого...
Голос мій дурно лунає...
Інтелїґентки — неньки Вкраїнки —
Жінки Вкраїнки — Біг має...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На цьому місці коротенькі папірці кінчались. Я завинув їх і поклав собі під голови, далі заплющив очи і мов живих бачу перед собою дїдуся Петренка і „Бобрика“. Наче я сам зараз балакав з ними.

Великий пучок соняшного проміння знайшов собі хід поміж тополячих листків і припікав мене в чоло.

Повернувши голову у бік, я розплющив очи. Кругом гамаків листячі тїні з тополїв та біленькі плямки з соняшних променнїв мають по землї, мов хвиля по водї, коли по її поверсї тиль-тиль легенький вітрець подихає....

З панського двору почув ся жалісний старечий спів:

Ой зійду я на могилу,
Гляну-подивлю ся,
Як згадаю про ту волю,
Тай знов зажурю ся...
Про ту волю козацькую,
Що була — минула,
Тепер вона як дитина
В колисцї заснула...

Це бабуся мазала панську лазню.

А там по другий бік садка в руках жвавого молоденького Москалика гула сокира... Це лагодив ся частокіл.

Ось легенько здрігнулась земля, стигла грушка впала з дерева; дужчий стогін, велике яблуко звалилось.

Поміж деревами щось промелькнуло — це босий Василь, попасаючи сторожа, хутенько підбірав яблука і грушки, пхав їх собі за пазуху. Далі божевільний одбіг за капличку, став у кущах запихаєть ся.

— А що ти робиш, матері твоїй гарбуза? — роздав ся Панхвилів голос з ятки. — Ти думаєш, що дїд не бачить? Положи менї яблука!

І старий озираючись і найдужче кричачи, потьопав за десятилїтньою Мотрею, дочкою двірського фурмана.

Дитина кинувши яблуко, з переляку кричала і разом затримувала у себе на шиї хустку, що злетїла з голови, а щоб не заплутать ся ногами, піддержувала пелену і несамовито побігла поза панську хату.

Хвилин за дві Панхвило вертав ся до ятки, приказуючи

— Я нїкому не дам украсти, бо на теє приставляний...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

За кілька кроків од сторожа йшов управитель. Дїдусь, не бачучи його, провадив:

— З мене-ж, а не з них спитають... А ти, коли з тебе господарь, і хочеш, щоб твої слуги їли яблука — давай їм з хати, а не з садка, бо в мене нїхто не візьме!

— Горе, а не дїд! — сказав Коробай, наближаючись до мене.

Я подаючи йому його папірці і нїби не розуміючи, про що власне зараз він говорить, спитав ся:

— А що-ж далї?

Той разом догадав ся про мої думки і лягаючи в другого гамака, сказав:

— Далї?... Далї — чомусь я нїяк не забуду того, як років три тому назад жив він у великому містї Ворошилах. Я теж приїхав до Ворошил і зайшов до „Бобрика". Того-ж вечера у нього зібралась кілька громадян.

Після рїжних дебатів господарь промовив до товариства:

— Як приємно після таких хвилин жити на сьвітї!

Потому він раз, другий пройшов ся по кімнатї, собачку „Тобку" погладив. Той повиляв хвостиком і своїм розумним поглядом ласкаво дивив ся у вічи господаря.

Тодї був кінець листопада... Ми засидїлись у „Бобрика" за північ, місяць щербатий підбив ся високо... Все небо, заплївшись тонїсїнькою павутиною, радісно сяло, а зорі злегенька сьміялись...

Десь далеко на другому кінцї міста почув ся рїжок городового, що скликав на пожежу; наче йому у відповідь з другого боку закукурікав півень, а цьому одгукнув ся пугач із сусїдської хати.

А ось під ворітьми регіт дївчачий. Усї ми прислухались до вікна, з надвору почулось:

— Майо паштеніє, як ваші дїла? — спитав ся один голос.

— Нїчаво сібє! — одказав другий.

— Це, — сказав „Бобрик", — Українка, наймичка мого сусїда ґенерала... Вона курноса і таранкувата... Пів року, як сюди з села прийшла, а вже кинула вишиту сорочку, у „баску" одїлась...

— У день залицяєть ся до противного, лисого, безчинного урядовця, що мешкає через дорогу від ґенерала, а в ночи до неї-ж ходить молоденький, вродливенький Москалик-писарець... В нього широкі штани з лямівкою.

Generated on 2015-08-02 17:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— З урядовцем у наймички таке: він на неї не дивить ся, а вона сяде у себе на ґанку против його вікон, обома руками затулює очи — це — журить ся... А підійде до неї Москалик, не встаючи вона протягне йому руку, а той узявшись у боки, на її запитання: „Майо паштеніє, як ваші діла?“ — одказує: „Нїчаво сібє!“

— Це „нїчаво сібє“ завжди зжолоблює мене! Я слабую від цього! Я жадаю поправить, з великою біллю в серцї кричачи: — Кажи так: „Здорові були, як ся маєте!“ — Одказуй: „Нїчого собі!“ Хиба цї мої слова гірші за перші? І що-ж цеє кривлання культурою величають!

— Хай зроблють так, щоб не було „панської“ і „хахлацької“ мови, хай зрівняють „хахла“ з „кацапом“, себто кривляння не буде тодї, коли Вкраїнець у школї вчити-меть ся своєю рідною мовою! А без цього наш селянин без кінця пригнїченим себе почувати-ме —і не людина, а сьміття з нього вироблювати-меть ся!

Скінчивши своє бідкання, „Бобрик“ наблизив ся до клїтки з білими щурами, поманив їх до себе. Старий пацюк підбіг, нюхає його руку. Малі щуринята у боки штовхають батька. Цей радісно хрюкає...

— От, бачте! — каже „Бобрик“. — Цей батько щасливий, його дїти думають так, як він! Він з'умів направить їх на свій лад! Я цього не доказав! — промимрив господарь про себе.

Це були його останнї слова, які я чув од нього, як він був при собі.

Тодї-ж наче йому у відповідь з вугла, на котрий падав місяшний промінь, залив ся канарок з просоння...

— Канарок дурень! — крикнув папуга, сидячи на стовпчику з другого боку кімнати.

„Бобрик“ підійшов до папуги, погладив того по голові, а далї взяв птаха на плечі, наставив тому свої губи. Папуга всадив свого дзюба у господарів рот, цокаючи по зубах.

Потому ми зараз же й розійшлись і Василя я вже побачив тільки через рік і то — божевільним...

З чого він заслаб — не знаю, а тільки коли-б хто небудь при ньому згадав про його дружину — він у мент сатанїє! Чим попаде, на всї боки кидає і кричить на невидимого ворога: „Оце тобі! Це тобі за те, що ти понївечила менї дїтий!!!“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли-ж у хвилині, як часом його розум трохи прояснюєть ся, хтось йому скаже, що до нього прийшли його дїти і що вони зробились справедливими Українцями, — слабий раптом стишуєть ся, біжить до дїтий, щоб то ласкати-пестити їх... Коли-ж не знаходить, то похнюпившись лепече про себе:

— Сьвятий Петро одцурав ся Христа аж два рази...

— Я сидїв у вязниці, менї заборонили говорить по вкраїнськи. До мене прийшов Панаско, мій старшенький хлопчик — межи мною і сином жандар сидїв... Я побояв ся жандара, з рідною дитиною забалакав не рідньою мовою... Воно здивовано глядїло, било мене по губах, поправляло...

— Не забуду, бо сором у вічи дїтям глядїти!...

— Дїти не прийдуть до такого батька, як я... Ось цьому батькови, ось!...

Слабий падає ниць і бєть ся головою об землю доти, доки хтось не одволає його од сього.

У цей самий мент од сажалки почув ся сторожів вигук:

— Пане, та досить уже з вас!

Там на травиці Василь перекидав ся клубком.

— Молодика почуває! — сказав Коробай.

— Треба заперти в хату, бо щоб часом не наробив він біди! — додав управитель, устав з гамака і пішов собі до слабого.

Бабусї од лазнї не чуть уже, а од частоколу, з другого боку садка, ураз з гуком сокири, на ввесь простір великий лунала жалісна мельодия:

Ой ви, дєвкі, ви красавкі,
Ну, мнє сьоводня помірать,
Тай покладїть мене в трахтирі
Під самий ґрентик головой,
Тай накадїть мую мугилу
Льогким турецьким табаком —
Заграйте пєсню обо мнє...

Ця смутна пісня раптово перескочила у якийсь незвичайно дикий, веселий вигук:

Спішу, виджу паперьоду
Все залєзную дарогу —
Поперьоду всьо башин —
Там лежав залїзний шин,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А по этому башину
Часто мнїрають машину —
Восїмнадцяти вагонов —
Той не спрашує прагонов!...

— Ото, прошу пана! — казав сторож, з крекотом розташовуючись коло мене тодї, як почув себе вільним од слабого. — Ви не думайте собі того, щоб я був із мужиків... Я, прошу пана, міщанин, коло міста Обручів, прошу пана, родив ся...

— Он як, а що?!...

Я лежу в гамацї, а соняшний промінь, що перше бавив ся на мойому чолї, пересунув ся на ноги, там пригріває... З річки приємний, сьвіженький вітрець подихає на мене, а над головою тополячі листя проміж себе лопочуть, з того щастя, що сонце — їхнїй батько величнїй — хутко пливе по блакитному небу і радісно звідти сипле він, могутнїй, життя всьому сьвіту!...

16/XII 1901 року.

Generated on 2015-08-02 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Невдала проба.

Листи до приятельки, переписав Іван Франчук.

Моя дорога Ганю!

Вже давно, як я до Тебе писала. Думаєш десь, що я така щаслива, що про Тебе не памятаю, що бавлю ся знаменито, маю много строїв, або що найменше веду флїрт з яким гарним, чорнявеньким хлопцем, — бо, пригадуєш собі, ми все про таке давнїйше мріли... Але все то, моя дорогенька, неправда! Я навпаки нещаслива і то навіть дуже, — побачиш зараз із отсего.

Моє подружє з Володком з початку було досить щасливе. Він мене любив, поважав, без мене нї кроку з дому не виходив, відгадував мої мисли, досить, був такий, що хоч до рани приложи. Та се тревало не цїлий рік навіть. Усї мужчини одним миром мазані. Доти добрі, доти надскакують, доти ввічливі, доки нашим серцем не заволодїють. А раз се стало ся, ого, вони вже не ті самі! Їм дім і жінка вже не вистарчають, а за домом шукають розривки. Так і мій Володко. Ще року не минуло по нашім вінчаню, а він уже почав нудити ся. То до дому спізняєть ся, то знов до касина вийде, то десь там з кимсь пішов на прохід, досить, усе має якусь вимівку; розумієть ся, для мене се дуже неприємне. Але все те нїщо в порівнаню з тим, що зробив останнїми часами. Ось послухай лише, моя дорогенька, а переконаєш ся, чи не маю слушности.

Було то недавно, може місяць або й більше, як мойому мужеви забагло ся оснувати товариство жіноче, щоб то, як говорив, жінки наші образувались. Він звичайно до кождої річи палкий. Ледви тілько подумав, зараз так і приляг цїлою душею до своєї гадки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Побіг до одного дому, до другого, третього і так почав жінок переконувати, намовляти, просити, що вкінці ті дали намовити ся. Мій Володко такий рад, як би його хто на сто коний посадив. Нї про що иньше не думає, не говорить, лише про „Клюб жіночий“. Менї зразу й байдуже. Нехай там, коли се йому таку радість справляє. Тай я, правду сказати, не була від того. Вправдї Володко много менї говорив, як то корисно вплине таке товариство на духовий і товариський розвій жінок, але я всїх сих доказів його і не памятаю вже навіть і не зважала на них. Менї одно з усього того схлїбляло, а іменно, що я стану предсїдателькою „Клюбу жіночого“. Ся гідність так менї подобала ся, що я вже через пальцї глядїла на спізнюванє Володка, бо все те дїяло ся, як він говорив, в справі товариства.

Та по якімсь часї поведенє мойого Володка почало менї не подобати ся. Зачав (того перше не бувало) вихвалювати Крисю, мою, як менї здавало ся, найлучшу приятельку, що ось то вона з усїх місцевих жінок найрозумнїйша, найінтелїґентнїйша і найбільше розуміє вагу і значінє жіночого товариства.

Признаєш сама, що сї похвали на адресу чужої жінки могли мене образити, і образили. Але мій пан муж пішов іще дальше.

Одного вечера, коли до пізна висидїв ся у Крисї на жіночих сходинах, на яких я не могла бути, приходить і говорить менї, навіть не засоромившись, що Крися буде предсїдателькою „Клюбу жіночого“, бо він її уважає найвідповіднїйшою і вже в тім напрямі аґітує.

Менї так, неначе-б хто ніж у серце встромив по тих його словах. На таку тяжку зневагу не могла я навіть знайти відповіди, а гнїв мій відбив ся полумям на лицї, бо мої щоки аж горіли.

Володко спостеріг се і догадав ся, що в моїй душі дїєть ся, але замість направити свій блуд, він тілько всьміхнув ся, а потім притис мене до своїх грудий і каже:

— Ользю, не будь дитиною! Я тебе люблю, але на предсїдательку ти не здібна!

Замість відповіди я відтрунула його від себе і пішла до свойого покою, де гірко розплакала ся.

Коли остаточно мої нерви трохи втихомирились, я рішила ся покарати свойого Володка. Я знала, що він дуже не любить, коли було до нього часом загнївавшись не говорю. От я й поклала собі твердо так довго мовчати, доки не стане на моїм.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мовчу я як заклята, хоч він до мене на другий день то сяк то так заговорював. Я ні пари з уст. Тоді він, а то вже певно була наука тої Крисї, давай і собі мовчати. Так не говоримо до себе цілі три дні. Наконець мені не стало вже терпцю і я на четвертий день таки вже не видержала.

— Де то ти — кажу — тепер що вечера дїваєш ся, що так пізно до дому вертаєш?

— Ти знаєш чейже, де я буваю!

— А так, у Крисї, неправда?

— Щож в тім злого?

— Зле те, що мене занедбуєш, що я для тебе вже нїчим, а Крися всїм, бо вона тобі подобала ся і ти її любиш!

— Але-ж дитино, що ти говориш? — каже він менї. — Як ти могла щось подібного собі й подумати! Сеж така нїсенїтниця, що аж сором слухати!

— Сором тобі слухати, але робити нї? О, ти не заговорюй і не вдавай невинного, бо я переконана, що воно так, як я сказала! Ти мене зробив нещасливою, ти менї сьвіт завязав!

Мій Володко замість відповісти що будь або оправдатись видивив ся тілько на мене, мов би мене хотїв з'їсти і нї чичирк. Та мовчанка його ще дужше мене розсердила, бо хто мовчить, той признаєть ся до дїла; тому то вже не було в моїй силї, щоб не сказати йому кілька слів правди. Жаль ваги не має, як співаєть ся в пісні, тож і я вирецитувала все, що менї лежало на серцї і чим небудь Володко тілько провинив ся. Гірка се була правда, бо муж мій слухаючи мене аж побілїв, а дальше видно не міг слухати, бо правда в очи коле, взяв капелюх забираючи ся до виходу, кинув лише одно слівце на відходї: „А, зїлєчко з тебе!“

Та його увага дуже мене оскорбила і я кликнула за ним у слїд:

— Бодай я була тебе нїколи не знала! Пожди, зараз нині забираюсь до родичів!

Я думала, що ся погроза налякає його і він вернеть ся і буде мене перепрошувати, але де там. Йому і в тямцї не було, а навіть, як думаю, він може й рад би був тодї, щоб я забралась і лишила йому вільну руку. Щоб йому отже не робити тої приємности, я на злість йому й його Крисї рішила лишитись, а до того ще й пімститись на нїй. Яким способом виконати свою месть,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

я на разї не знала. Та по хвилї впала менї добра гадка до голови. Я взяла білєт і не надумуючись написала до Крисї ось що:

„Поважана Панї! (Ми собі перше тикали). Я довідала ся, що ви мойого мужа баламутите і кокетуєте. Не сподївала ся сього по вас і заявляю отверто, що ви безстидниця, що руйнуєте спокій домашнїй і що не позволю себе дальше обиджати. Те собі раз на все тямте!“

По написаню сього листа менї аж лекше стало, неначе-б хто який тягар здіймив з мойого серця.

— Ось побачиш, — гадала я, — що то значить чужі чоловіки! Будеш мати научку і иньшим закажеш!

Так то я міркувала й тїшила ся, що окупила собі спокій, та не так воно вийшло. Моя панї Крися не то що не взяла собі науки до серця, а ще ось що зробила. На мій лист відписала менї і то як! Ще й тепер кров бурить ся ві мнї на сю згадку.

„Моя любезна панї! (Іронїя в сих словах так і пробиваєть ся, як руж на її лицї і задертім носику, але нехай там!) Я вашого чоловіка не баламучу, бо маю свойого, а ваш менї до хріну. Тримайте собі його на мотузку, коли так боїтесь за нього. А безсоромниця ви більша за мене, бо я не воджусь з тим тонким авскультантом, як ви. Про те, що між вами дієть ся, знаю не тілько я, але й цїла громада. Постараємось, моя дорогенька, щоб се дійшло до відомости вашого мужа. А тепер бувайте здорові і раджу вам щиро, поправтесь!“

Менї аж дух заперло по перечитаню листа, що так і випав на землю. Я не була й не є зла, о, нї, але тодї була-б її здусила, замордувала, видрапала очи, вбила, втопила, повісила, застрілила. Була-б... але я вже не знаю, що була-б я дальше зробила, така мене лють узяла.

— І як вона відважила ся щось такого писати? Вона, вона, моя приятелька! Вона, що то одну спідницю два роки носить, а капелюх має як опудало на воробцї. І менї сьміє авскультанта випоминати? Хиба-ж він мене вкусить, як я кілька слів з ним поговорю? Але то звідси така злість на мене, що авскультант мало її займає. Але мав би в кім задурювати ся, та в нїй! О, погана, мерзена!

Така вона погана та мерзена, що я аж вазонок стовкла і всї Володкові книжки порозкидала, чого він очевидно дуже не любить.

Generated on 2015-08-02 16:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Він на се як раз надійшов, а коли побачив такий нелад, тілько здвигнув плечима. Я зараз же й накинула ся на нього.

— На́, добрий чоловіче, читай сей лист! Ти всьому причина, що твою жінку зневажають! Ти не те, що иньші, щоб за жінку заступитись!

— Але що стало ся, бій ся Бога?

— Нїби то ти не знаєш! Читай, а довідаєш ся, бо я вже не маю сили говорити!

Володко взяв читати, а я пильно дивила ся на нього, яке то вражінє на нїм зробить.

— Що се має значити? — сказав він нервово. — Говори зараз!

Я йому розповіла все і думав би хто, що він станув в моїй оборонї? О, нї, і я мала слушність говорити, що він для мене злий. Він при моїй бесїдї то блїд, то червонїв, а далї як крикне:

— Ти сяка, ти така, я думав, що у тебе хоч трохи розуму, а ти зовсїм таки глупа! І щож ти наробила? Осьмішила мене і себе, що годї буде між людьми показати ся! Іди і погодись зараз з Крисею, бо тебе й знати не хочу!

Прошу! Я його осьмішила, я маю перепросити! А то вже за много! Ось яка вона йому мила! А коли так, то я не я буду, коли се подарую! І я затяла зуби і нї слова до Володка, хоч він просив і грозив, а навіть і кляв. Вкінцї бачучи, що я глуха на всї його персвазиї, виніс ся з хати.

— Певно побіг до неї, — думаю, — але пожди, і я маю плян! За годину всї будуть знати, що ти мойого чоловіка кокетуєш!

Зібрала ся на борзї і пішла, де було найблизше, до пані радникової. Там застала я і паню докторову, що менї було дуже на руку, бо пані докторова пристрасно любить слухати і розповідати всякі новинки. За кілька хвиль усе знали, та аж за голову хапали ся, почувши моє оповіданє.

— Як то можна, як то можна! — повтаряла радникова.

— Що за сьвіт! І хто-б то подумав! — додавала докторова і щоб хто не убіг її в розповсюдненю сеї новинки, таки зараз розпрощалась із нами.

Тай я, щоб не тратити марне часу, пішла від пані радникової до пані меценасової. Я в двері до неї, а з дверий від неї, гу, хто?... та безстидниця Крися. Щоби менї була миш по-при огу перебігла, не була-б я так відскочила, як від неї. А вона

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нїчого! Гордо підняла голову і коли вже була на сходах, кликнула за мною:

— Шукаєте, ласкава панї, чоловіка?

— Щоб ти пропала! — кликнула я їй у слїд і влетїла до покою меценасової як бомба. Вона аж перелякалась.

— А, то ви? — сказала побачивши мене. — Ради Бога, скажіть, що стало ся? Що то Крися говорить, що ви з сим чорнявим авскультантом хочете втїкати?

Я як стояла, так і присїла. Дух менї заперло і ось-ось млїю, та меценасова догадала ся і подала води. Менї лекше стало і аж тодї я розповіла, як і що. Але чи увіриш, моя дорогенька, що дальше стало ся? Анї не вгадаєш, їй Богу!

Ще того самого вечера рухнуло по містї, що я втїкла з авскультантом, а мій муж дігнав нас і поєдинкував ся з ним. Мав бути ранений, а що муж Крисї на щастє нїчого не знав про цїлу історію зі своєю жінкою, приїшов до Володка, щоб його раненого відвідати. Можеш собі уявити, що з Володком дїяло ся, коли дізнав ся про сплетнї. Положив ся зараз до ліжка з болем голови і чотири дни не ходив до бюра.

Я бачучи, як він згриз ся, забула вже все, що менї злого зробив, і дуже менї жаль його стало. І що то не напрошу ся його, щоб чого напив ся, або покликав лїкаря! Нїчого не помагало. Мало що й обзивав ся. Бідний він, а все виною та Крися! На пятий день він поїхав до Львова, а дві недїлї опісля перенїс ся до другого міста. Дуже добре зробив, бо як же-б я могла здибати ся з нею?

Тепер Володко мій як не той. Жіночого товариства вправдї не заложив, але сидить за те дома і нїде не ходить. Крисї однак видко не може забути, бо від часу до часу сварить ся за неї зі мною. А я бідна терплю, тай тільки! Ну, скажи, чи я не нещаслива?...

Generated on 2015-08-02 16:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN